

מבט על, גיליון 847, 18 באוגוסט 2016

רוסיה מציבה מטוסי קרב באיראן לצורך תקיפות בסוריה

אפרים קס וצבי מגן

ב-16 באוגוסט 2016 הודיעו ממשלות רוסיה ואיראן, כי רוסיה הציבה מטוסי קרב בבסיס האווירי האיראני בחמדאן, במערב איראן מדרום-מערב לטהראן, וכי המטוסים החלו לפעול מבסיס זה למשימות תקיפה נגד יעדים צבאיים של הארגונים דאע"ש ו"ג'בהת פתח אל-שאם" (בשמו הקודם "ג'בהת אל-נוסרה") בחלב, דיר א-זור ו-אדליב שבסוריה. המטוסים שהוצבו הם משני דגמים: מפציצים ארוכי טווח מדגם TU-22M3 ומטוסי קרב-הפצצה מדגם SU-34. בהודעות לא נמסר כמה מטוסים הוצבו באיראן, ולא יזה פרק זמן הם יפעלו משטחה.

בהתפתחות זו יש חידוש חשוב. עד כה האיראנים אפשרו לרוסיה להשתמש במרחב האווירי של ארצם לצורך תקיפות בסוריה, במסגרת שיתוף הפעולה הצבאי בין שתי המדינות, שהתהדק מאז ספטמבר 2015. אולם איראן שלאחר המהפכה האסלאמית לא הרשתה עד כה מעולם להציב כוחות צבאיים של מדינה אחרת בשטחה – וודאי לא של רוסיה, על רקע משקעי החשדנות הקיימים באיראן כלפיה. רוסיה כבר הציבה בעבר יחידות צבאיות במדינות המזרח התיכון: היא העבירה טייסות קרב ויחידות הגנה אווירית למצרים בתקופת מלחמת ההתשה, והציבה כוחות הגנה אווירית בסוריה בתקופת מלחמת יום הכיפורים ומלחמת לבנון הראשונה. גם במשבר הנוכחי הפעילה רוסיה מטוסי קרב מבסיס חמימים שליד לטקיה בסוריה. אך זו הפעם הראשונה שרוסיה מפעילה מטוסים מבסיס באיראן.

הרקע הישיר להתפתחות זו הוא כנראה מבצע. עד כה הפעילה רוסיה את מטוסיה בסיוע למשטר אסד מבסיסים בשטחה, בדרום רוסיה, או מבסיס חמימים בסוריה. הבסיסים בדרום רוסיה מרוחקים כ-3,000 ק"מ מסוריה והפעלת המטוסים מבסיס חמדאן מקצרת את הטיסות ליעדים בסוריה עד כדי 700 ק"מ. משמעות השינוי היא, שמפציצי TU-22 מסוגלים לשאת חימוש רב יותר בכל גיחה – מחימוש של 5 עד 8 טון בטיסות מרוסיה, לחימוש של 22 טון בטיסות מאיראן. מטוסי הקרב-הפצצה SU-34 אינם יכולים להגיע מרוסיה לסוריה ללא תדלוק באוויר. מהבחינה המבצעית יש בהתפתחות זו שיפור של היכולות הרוסיות, אך לא שינוי דרמטי, שהרי רוסיה יכולה להפעיל את מטוסיה הכבדים – כמו גם טילי שיוט – גם משטחה, ובשניהם אין צורך מבצעי חיוני בלחימה בסוריה. יתכן שהעיתוי של הצבת המטוסים באיראן קשור בהחמרת המצב והישגי המורדים באזור חלב, שדרשו תגובה מידית. יתכן גם שהשינוי נובע מריבוי אבדותיהם של "משמרות המהפכה" וכוחות היבשה האיראנים הנלחמים בסוריה, שהביאו לתלונות מצד האיראנים על חוסר תרומה מספקת של כוחות האוויר הרוסיים ללחימה בסוריה.

אבל חשוב יותר לראות את הפעלת המטוסים מאיראן כשלב נוסף בשיפור היחסים בין רוסיה לאיראן בחמש השנים האחרונות, ובעיקר בשנה האחרונה. שיפור זה מתבטא במפגשים רבים בין אישי צמרת משני הצדדים, בשיתוף הפעולה ביניהם בלחימה בסוריה במאמץ לחץ את משטר אסד ממצוקתו, ובעתיד הנראה לעין – בעסקת נשק גדולה הנידונה עתה בין הצדדים ובהידוק הקשרים ביניהם בתחום הגרעיני ובתחומי הכלכלה והמסחר. במסגרת זו ביקר השבוע באיראן נציגו האישי של נשיא רוסיה לענייני המזרח התיכון, מיכאיל בוגדנוב, לשיחות עם שר החוץ האיראני בדבר הידוק שיתוף הפעולה האזורי (כאשר בין הנושאים שנדונו בשיחות הוזכרה גם הסוגיה הישראלית-פלסטינית, שרוסיה מגלה בה לאחרונה התעניינות גוברת). כן נמסר שהנשיא פוטין צפוי לבקר באיראן בנובמבר השנה. ובנוסף, בימים אלה מקיימת רוסיה תרגיל ימי רחב היקף במקביל בים התיכון ובים הכספי, כאשר בים הכספי משתתפים בתרגיל, כנראה, גם האיראנים.

ההתקרבות בין רוסיה לאיראן – גם לאחר המהלך של הפעלת המטוסים הרוסיים מאיראן – אינה מהווה ברית ביניהן, לאור ניגודי האינטרסים, שוני המטרות וגילויי המחלוקות והחשדנות ביחסיהם – גם בסוגיה הסורית. אבל שיפור זה משקף את האינטרסים המשותפים לשני הצדדים, את הזדקקותם זה לזה, ואת עניינם להרחיב את מעגלי שיתוף הפעולה ביניהם בתחומים מרכזיים. מבחינה זו יש חשיבות אסטרטגית להצבת המטוסים באיראן: הן רוסיה והן איראן מבקשות לשגר באמצעותה מסר לארצות הברית ולמערב, כי הן הכוחות המובילים והמשפיעים באזור וכי יש להן חלק מרכזי בעיצוב הסדר החדש שיתפתח בו. בהקשר זה צריך להוסיף, כי התגובה האמריקאית הראשונית למהלך הרוסי-איראני הייתה מינורית: גורמים רשמיים בווינגטון אמרו כי ידעו על הכוונה הרוסית לפעול מאיראן זה מכבר, אם כי לא ידעו על העיתוי, וצינו שהמהלך "מצער, אך לא מפתיע".

יש להוסיף הערה לגבי מקומה והתנהלותה של טורקיה בהקשר הרוסי-איראני, לאור התקרבותה המחודשת לרוסיה, הקוראת תגר כלפי ארצות הברית. בהקשר זה צוין לא אחת עניינה האפשרי של טורקיה להשתלב בשיתוף פעולה אזורי משולש, לצד רוסיה ואיראן. אם תהליך כזה יקרום עור וגידים, הוא יהווה אתגר כלפי ארצות הברית, וגם כלפי ישראל.

מהבחינה המבצעית, הפעלת המטוסים הרוסיים מאיראן כשלעצמה אינה משפיעה הרבה על ישראל. רוסיה ממילא תוקפת את הארגונים הג'יהאדיסטים בסוריה – ויש בכך אינטרס ישראלי – ואין זה משנה הרבה לישראל אם מטוסיה יוצאים מרוסיה וסוריה, או מאיראן. יציאת המטוסים לתקיפה מאיראן גם אינה אמורה להשפיע על התיאום המבצעי שעליו הוסכם בין רוסיה לישראל. אבל חשוב יותר הוא ההקשר הכולל של שיתוף הפעולה המתרחב בין רוסיה לאיראן. איראן כבר לוחצת להגיע לעסקת נשק גדולה עם רוסיה, הצפויה לשנות רכיבים חשובים ביכולות הצבאיות של איראן. למרות שאספקת נשק כזו נאסרה בהחלט מועצת הביטחון לשנים הקרובות, עשויה איראן לנסות לנצל גם את אירוח המטוסים הרוסיים בתחומיה כדי לסכם עסקה כזו. גם השתתפותה של רוסיה בהרחבת התשתית הגרעינית של איראן, העומדת על הפרק בשיחות בין שתי המדינות – מנוגדת לעניינה של ישראל.